

DÜŞÜNCELER

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Fasulyeden şeyler...

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü 2016 yılını Dünya Bakliyat Yılı ilan etmişti. Türkiye bu kararın alınmasında büyük rol oynasa da, Türkiye'deki politikacılar ve bilimciler henüz bakliyatın gerçek öneminin farkına henüz varabilmiş değil.

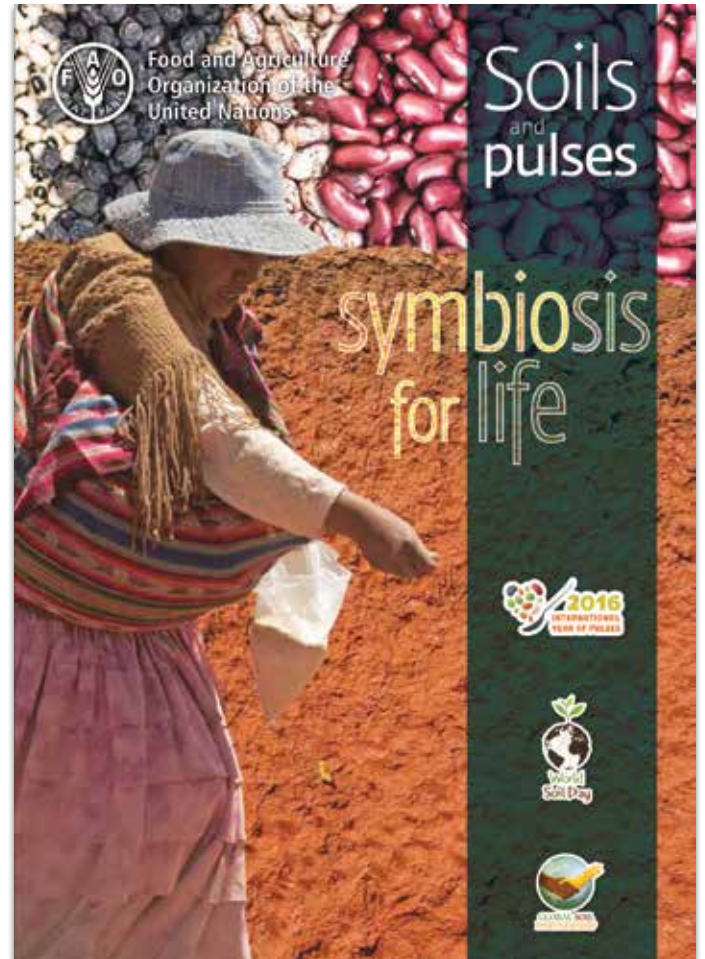
Geçen ayki “Tarımda yüksek teknoloji mi dediniz?” başlıklı yazımda, bundan kırk yıl önce staj yaptığım çiftlikte o zamanki tarım teknolojilerinin en son uygulamalarının yanında yeşil gübre uygulamasından da vazgeçmeyen modern Hollanda tarımından bahsetmiştim. Ardından da Türkiye’nin 1980’li yıllarda popülist tarım politikaları yerine bilimsel verilere dayalı akılcı politikalar uygulayarak başta mercimek olmak üzere birçok baklagil bitkisinin nadas alanlarına girmesinde ne kadar başarılı olduğunu belirtmiştim. Ayrıca, bir türlü yeter miktarda yetiştirmeyi başaramadığımız soya fasulyesiyle ilgili deneyimlerimi aktarmıştım. Yazıyı da sıkça gündeme gelen ileri tarım teknolojisi uygulamalarına atıfla “Bu ileri tarım teknolojileri, Türkiye’deki tarımsal sıkıntıların belki de en önemlisi olan bitkisel protein açığımızı kapatmada diğer bir ifade ile baklagil bitkilerini yetiştirme zarureti politikacılarımıza, bürokratlarımıza ve daha da önemlisi üreticilerimize anlatıp uygulamaya geçirmede ne kadar etkili olacak?” sorusuy-la tamamlamıştım.

Bakliyat üretiminin önlenemez düşüşü

Bu sorunun muhtemel yanıtlarını düşünürken; ekonominin yanı sıra zaman zaman gıda ve tarım konularını da köşesinde işleyen Güngör Uras’ın “Nohuda n’oldu?”¹ başlıklı yazısı dikkatimi çekti. Bundan birkaç ay önce de pirinç ve bakliyat ithalatımıza dikkat çeken bir yazı yazmıştı.²

Bu yazılar özetle son otuz yılda Türkiye’deki baklagil ekim alanlarının büyük ölçüde daraldığını, buna bağlı olarak bakliyat üretimimizin de yüzde 43 azaldığını yani neredeyse yarıya düştüğünü anlatıyor. Örneğin, mercimekte durum vahim; 2004 yılında 400 bin ton olan üretim şimdilerde 300 bin tona kadar gerilemiş. Bunun sonucunda gerek iç tüketimi karşılamak gerekse

Özal hükümetleri zamanından başlayan neo-liberal ekonomi politikaları, sürdürülebilir tarımsal üretimi hedefleyen politikaların geliştirilip uygulanmasını engelledi.

dahilde işleme rejimi çerçevesinde Kanada, Arjantin, Hindistan, Kırgızistan gibi birçok ülkeden mercimek, fasulye, nohut ithal eder hale gelmişiz. Son zamanlara kadar Türk Lirası’nın aşırı değerlenmiş olması, yani düşük döviz kurları bu ticareti şüphesiz özendirdi.

Ancak geçen yıl nohut ekim bölgelerinde yaşanan kuraklık sonucu yerli nohut üretiminin düşmesi fiyatının 7 TL'den 14 TL'ye yükselmesine neden oldu. Fiyatların düşmesi için Hükümet nohuda uygulanan gümrük vergisini düşürmüştü de döviz kurundaki hızlı yükseliş yüzünden bu tedbir pek işe yaramadı; ithal nohudun perakende fiyatı 20 TL'ye yükseldi.

Bunlar tabii ki son yıllarda uygulanan yanlış tarım politikalarının kaçınılmaz sonuçları. Aslına bakarsanız Özal hükümetleri zamanından başlayan neo-liberal ekonomi politikaları, sürdürülebilir tarımsal üretimi hedefleyen politikaların geliştirilip uygulanmasını engelledi. Geçtiğimiz 15 yıl içerisinde ülkeye bol miktarda sıcak para girişi nedeniyle düşük seyreden kurlar ise politikacıların hamasi nutuklarında tarımsal üretimi coşuyor gibi göstermek için kullanıldı.

Gerçek sorunların peşine düşülmüyor

Bakliyat konusunda yazılmış bir köşe yazısı daha dikkatimi çekti: "Türkiye ve Pakistan'ın talebi, Dünya Bakliyat Konfederasyonu'nun çabaları ile Birleşmiş Milletler 2016'yı Dünya Bakliyat Yılı ilan etti."³ Tabii bunu görünce hemen aklıma yeni bir soru geldi: Madem bakliyatı bu kadar önemsiyor ve hatta dünyaya ayar veriyoruz, neden kendi bakliyat üretimimiz gittikçe azalıyor? Hem de bu kadar dramatik şekilde...

Bahanemiz çok. Susuz tarım alanları sulamaya kavuştuğu için buralarda artık sulu tarımdan yüksek getiri sağlayan mısır ekiliyor. Köyden şehirlere göç, köylerde çalışacak genç nüfusu tüketti; 2,5 milyon hektar tarım alanı artık ekilmiyor. İthalat daha ucuz, yerli üretim yüksek girdi maliyetleri nedeniyle daha pahalı vs...

Hamasi nutuklar atmayı seven politikacılarımız ve hatta bürokratlarımız, bu sorunları çözmek için neden somut politikalar geliştirmiyorlar da dünyaya bakliyat üretilip tüketin diye akıl veriyorlar? Nasıl oluyor da Kanada, dünyanın bir numaralı mercimek üreticisi ve ihracatçısı oluyor? Bu arada, 'mercimeğin anavatanı Türkiye diye böbürlenmenin' üretimi arttırmaya yetmediğini neden hiç düşünmüyoruz acaba?

Son günlerde yine gündeme gelen GDO tartışmalarında, köşesini bir kez daha komplo teorileriyle doldurup Gemlik'teki tarım topraklarına fabrika kurulmasının hikayesini yazan araştırmacı gazetecimiz, Edirne'den Van'a kadar tüm yurttaki tarım alanlarının endüstriyel tesislere nasıl tahsis edildiğini neden hiç inceleyip gündeme taşıyor acaba? Tarım topraklarımız sadece Gemlik'te mi elden çıktı? Elden çıkmayan tarım topraklarını ne yapıyoruz? Neden nohut, mercimek, fasulye ekmiyoruz? Sahnırım fasulyeden şeylere kafa yormak kimsenin işine gelmiyor...

Dünya Toprak Yılı ile bağlantılı

Şimdi olayı biraz farklı açıdan ele alalım, fasulyeden şeylere ba-

%43

Son otuz yılda Türkiye'deki baklagil ekim alanları büyük ölçüde daraldı. Buna bağlı olarak bakliyat üretimimizin de yüzde 43 azaldığı, neredeyse yarıya düştüğü tahmin ediliyor.

kalım... Aslında, bizim kanaat önderi rolüne soyunmuş gazeteciler dahil büyük adamlarımızın gözden kaçırdığı bir detay var. O da Birleşmiş Milletler'in 2013 yılındaki 68. Genel Kurul toplantısında aldığı kararlardan görülebilir. O toplantıda sadece 2016 Dünya Bakliyat Yılı ilan edilmedi; diğer bir karar ile 2015 de Dünya Toprak Yılı ilan edilmişti; 2014 yılı da Dünya Aile Çiftçiliği Yılı idi. Bütün bu ardışık kararlar aslında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin birbirini tamamlayan parçaları. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni genel hatlarıyla önceki bir yazımda ele almıştım. Bu yazıda Dünya Toprak Yılı ve Dünya Bakliyat Yılı'nın arka arkaya getirilmesinin nedenlerini özetleyeceğim.

Toprağın aslında yaşayan bir organizmalar ekosistemi olduğu ve baklagil bitkilerinin bunun tamamlayıcı bir parçası olduğu bizim büyükler tarafından pek bilinmez; bilinse de dikkate alınmaz. Onun için en verimli tarım toprakları "yağma hasanın böreği gibi" güç odakları tarafından her daim ona buna peşkeş çekilerek fabrikalar, apartmanlar yapıp kalkınabileceğimiz sanılır. Bu yanlış sadece bizde değil, özellikle tüm gelişmekte olan ülkelerde mevcut. Gelişmiş ülke insanlarında 1970'lerde başlayan çevre bilinci, bu ülkelerdeki tarımsal toprak ve doğal yaşam alanlarının korunmasında etkili olsa da kapitalizm canavarı fırsat buldukça oraları da talan edebiliyor.

Şimdiye kadar dünya ölçeğinde tarımsal toprakların üçte birinin elden çıkmış olması, konuyu kavrayan kişi ve kurumların acil önlem alınması için uluslararası bilinçlendirme kampanyaları başlatmasına neden oluyor. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne erişilebilmesi için elde kalan tarımsal toprakların korunması ve iyi idare edilmesi büyük önem taşıyor.

Toprağın yaşayan organizmalar ekosistemi olması, içerisinde binlerce tür bakteri, fungus ve diğer canlı organizmaları barındırmasından kaynaklanıyor. Bu toprak organizmaları bir taraftan ölü bitki ve hayvan artıklarını dönüştürüp dünyayı ölmüş bitki-hayvan çöplüğü olmaktan kurtarıyor. Diğer yandan da bitki kökleriyle ortak yaşam sürdüren bazı özel bakteriler atmosferdeki serbest azot gazının indirgenmesine yani başta bitkiler olmak üzere, diğer canlılar tarafından kullanılabilir azotlu moleküllere dönüştürüyorlar. Çoğu Rhizobium olarak sınıflandırılan bu bakteriler sadece ortak yaşam sürdürdükleri baklagil familyasından bitkilere değil toprağa da diğer bitkiler tarafından kullanılabilir azot bağlayarak ve toprakta bağlı fosforu bitki köklerinde kolay alınabilir hale getirerek katkıda bulunuyorlar. Biyolojik azot fiksasyonu olarak da bilinen bu toprak bakterileri faaliyeti sonucu yılda 100 milyon ton azot ya da 10 milyar dolarlık azotlu gübre toprağa bağlanıyor. Örneğin mercimek yılda dekara 3,5 ila 10 kg arasında azot bağlayarak kimyasal gübre kullanımına önemli bir alternatif oluşturuyor.

Baklagilin toprak için önemli hâlâ anlaşılmadı

Daha önceki yazılarımda da belirttiğim üzere baklagil bitkilerinin bu özelliği binlerce yıldır biliniyor. Bu nedenle de tahıl üretiminde münavebeye girmesi ilk çağlardan beri özenle teşvik edilmiş ve uygulanmış. Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren kimyasal gübrelerin yaygınlaşması, üreticilerin bu olanaktan yararlanmaları birim alana verim

→ artışına önemli katkıda bulunmuş. Ancak çoğu yerde aşırı ve bilinçsiz gübre kullanımı yer altı ve yer üstü su kaynaklarının azot/fosfor düzeyini arttırmak gibi çevre sorunlarına yol açıyor. Biyolojik azot fiksasyonu bitkilerin fotosentez yani güneş enerjisinden yararlanmasına dayanırken, endüstriyel azotlu gübreler ise fosil enerji kaynaklarının kullanımına bağımlı. Yani, sera gazı artışı ve buna bağlı küresel ısınmaya neden olan karbondioksit salınımının en önemli kaynağı bu sentetik azotlu gübre imalatı.

Baklagil bitkileri denilince sadece nohut, mercimek, fasulye gibi kuru bakliyat anlaşılmamalı; tahıllar dışında kullanılan çoğu yem bitkisi de bu sınıfa giriyor. Dolayısıyla baklagil yem bitkilerinin de bir şekilde münavebeye sokulması, hatta yeşil gübre olarak kullanılması toprak verimliliğinin sürdürülebilir olması açısından büyük önem taşıyor.

Baklagil yem bitkilerinin bir şekilde münavebeye sokulması, hatta yeşil gübre olarak kullanılması toprak verimliliğinin sürdürülebilir olması açısından büyük önem taşıyor.

Tabii özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde üreticilerin yeşil gübre yetiştirmeye maddi güçleri yetmeyebilir. Bunun için özel devlet teşvikleri yanında etkin bilinçlendirme kampanyaları da gerekli görünüyor. Ancak bugünkü koşullarda bunun gerçekleşmesi pek gerçekçi görünmüyor bana.

Buna karşın mercimek, nohut, fasulye gibi kuru bakliyatın münavebeye alınması daha gerçekçi bir alternatif olarak karşımıza çıkıyor. Dünya Bakliyat Yılı ilan edilmesi de bundan kaynaklanıyor. Ulusal Bakliyat Konseyi'nin toplantısının Türkiye'de yapılmasında oynadığı rol elbette önemli ve takdire şayan. Ancak asıl önemli olan yukarıda anlatmaya çalıştığım toprak-bakliyat ortak yaşamının iyice anlaşılıp kavranması.

Özetle, yurt dışından bakliyat ithal edip bunları paketleyerek ihraç etmek şimdiye kadar politikacılarımıza sağlam bir övünç kaynağı olmuştu. Buna karşın aynı politikacıların baklagillerin sürdürülebilir toprak sağlığı ve buna bağlı sürdürülebilir kalkınma için taşıdığı önemi anladıklarını gösteren bir işaret yok. Gerçi bu bilinçsizlik toprak ile ilgili bölümlerde çalışan bilimciler dahil tüm toplum kesimleri için geçerli. Bizde toprağın kutsallığı sadece uğruna kan dökülmesi, şehit olunması bağlamında gündeme geliyor ne yazık ki...

Yararlanılan Kaynaklar

1) www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/nohuda-n-oldu--2410729/

2) www.milliyet.com.tr/pirinc-ve-bakliyat-uretimi-yetersiz-ekonomi-ydetay-2367366/

3) www.dunya.com/kose-yazisi/dunya-bakliyat-yilinda-gelismeler-ve-yeni-trendler/28242